

Σχέση του δικαιώματος δικαστικής ακροάσεως με άλλες δικονομικές αρχές

Της κ. **Ανδρου. ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΑΤΟΥ - ΣΚΑΛΤΣΑ**

Επικ. Καθηγ. Παντείου Πανεπ. Κ.Π.Ε.

Συνέχεια εκ του προηγούμενου

III. Σχέση δικαστικής προστασίας και δικαστικής ακροάσεως

Διευκρινίσθηκε στην αρχή, ότι η διάταξη του άρθρ. 20 παρ. 1. Σ. δεν περιέχει μόνο ατομικό δικαίωμα, όπως δείχνει η θέση του άρθρου 20 στο δεύτερο μέρος του Σ. «ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα», αλλά περιέχει θεμελιώδη δικονομική αρχή και κατοχυρώνει την ανεμπόδιστη πρόσβαση στη δικαιοσύνη με σκοπό την επίλυση της διαφοράς και την έκδοση αντικειμενικά ορθής αποφάσεως.

Η δικονομική αυτή αρχή περιλαμβάνει κατά ρητή συνταγματική πρόβλεψη και το δικαίωμα του ενδιαφερομένου να αναπτύξει στο Δικαστήριο τις απόψεις του περί των δικαιωμάτων ή συμφερόντων του, δηλ. τη θεμελιώδη δικονομική αρχή της δικαστικής ακροάσεως, που εγγυάται τη χρηστή διεξαγωγή της δίκης και του δίνει τη δυνατότητα να εκπληρώσει το περιεχόμενο της δικαστικής κρίσεως. Όπως γνωρίζουμε ο αιτών, γενικά ο προσβαλλόμενος στα δικαιώματα του παίρνει τη πρωτοβουλία να κατάγει τη διαφορά σε δίκη. Επίσης, θα ήταν άνευ σημασίας η διάνοιξη της δικαστικής οδού αν ο προσφεύγων σ' αυτήν δεν είχε τη δυνατότητα να επηρεάσει την εξέλιξη της δίκης, με άλλα λόγια δεν είχε το δικαίωμα δικαστικής ακροάσεως.

Στη εκδοχή, ότι και οι δύο διάδικοι έχουν στην ίδια έκταση και ένταση αξίωση δικαστικής προστασίας και ακροάσεως, συνηγόρει η αρχή της ισότητας των διαδίκων απέναντι στο νόμο και στο Δικαστή, η αναγωγή στην οποία δικαιολογείται, όχι μόνο από τη διάταξη 4 παρ.1 Σ. αλλά και από το ίδιο το γράμμα του άρθρου 20 Σ. (έκαστος) και το γεγονός, ότι στην δίκη τα συμφέροντα των διαδίκων επιζητούν ισάξια προστασία από τον νομοθέτη και τον Δικαστή.⁴⁰

40. Αρθρ. 4Σ/1975 και 110 Κ.Πολ.Δ. ΣιΕ 1535/1948 ΘΝΘ (1948), σελ. 866. Η απόφαση αυτή θεωρεί συνταγματικά επιβεβλημένα την ισότητα των διαδίκων στη διαδικασία, στην άσκηση ενδίκων μέσων και στην αξίωση για έκδοση αποφάσεως.

Η αρχή της ισότητας στη δίκη υλοποιείται, όταν δεν παρέχονται σε κάποιο διάδικο ιδιαίτερα δικαιώματα σε σχέση με τους λοιπούς ή δεν απαλλάσσεται «των εις τους ετέρους στο πλαίσιο του δικονομικού δικαίου επιβαλλομένων υποχρεώσεων».⁴¹

Στο Ελληνικό δίκαιο η αξίωση δικαστικής προστασίας και ακροάσεως συνιστούν ισότιμη συνταγματική κατοχύρωση.

Παρ' όλα αυτά η αξίωση δικαστικής προστασίας εμπεριέχει και πτυχές, που προϋπάρχουν της επιδίκασης της υποθέσεως. Ενώ η δικαστική ακρόαση προορισμένη να ορίσει το «πως» θα απονεμηθεί η δικαιοσύνη περιορίζει την εμβέλειά της σε αυστηρά δικονομικά πλαίσια.

Όσον αφορά όμως στον εναγόμενο οι αξιώσεις δικαστικής προστασίας και αξιώσεως αποτελούν αλληλοσυμπληρούμενες μεταξύ τους εγγυήσεις. Η κλήτευσή του αποτελεί καίρια πτυχή της αξιώσεως για δικαστική ακρόαση, σημαίνει όμως και διάνοιξη της δικαστικής οδού δηλ. πρόσβαση για δικαστική προστασία.

IV. Οι επί μέρους δικονομικές αρχές και το δικαίωμα δικαστικής ακροάσεως

A. Σύστημα συζητήσεως - ανακρίσεως και αρχή της δικαστικής ακροάσεως

Κατά το σύστημα της συζητήσεως ή μη αυτεπαγγέλτου ενεργείας η έναρξη και η υπόσταση της δίκης εξαρτώνται κατά βάση από τη βούληση των διαδίκων και όχι από την αυτεπάγγελτη ενέργεια του Δικαστού. Ο Δικαστής δεν ενεργεί αυτεπαγγέλτως, αλλά μόνο κατά πρόταση και αίτηση των διαδίκων. Κατά το σύστημα της ανακρίσεως ή αυτεπαγγέλτου ενεργείας, την πρωτοβουλία για την έναρξη και το αντικείμενο της δίκης το έχει βασικά ο διάδικος. Ο Δικαστής όμως μπορεί να επεμβαίνει και αυτεπάγγελτα και λαμβάνει υπόψη του όχι μόνο τα προταθέντα και αποδειχθέντα, αλλά και άλλα γεγονότα και να παρέχει έννομη προστασία, όση κρίνει νόμιμη, ανεξαρτήτως της αιτήσεως του ενδιαφερομένου.⁴²

Το συζητητικό σύστημα ισχύει στην πολιτική δίκη,⁴³ ενώ στην διοικητική δίκη ισχύει με περιορισμούς.⁴⁴

Πράγματι, η έναρξη της διοικητικής δίκης γίνεται πάντοτε και μόνο με την κατάθεση ενδίκου βοηθήματος, με την πρωτοβουλία του ενδιαφερομένου, ποτέ αυτεπαγγέλτως από το Δικαστήριο.⁴⁵ Στην συνέχεια, κατά την πορεία της δίκης, ακολουθεί το εξεταστικό σύστημα, με άλλα λόγια δεν ισχύει στην ακυρωτική δίκη το αξίωμα *judex ne eat ultra petita partium*. Υπάρχουν όμως περιπτώσεις, που το ΣτΕ δεν συνεχίζει το εξεταστικό σύστημα και εφαρμόζει το συζητητικό.

Αυτό συμβαίνει στους λόγους της πλάνης περί τα πράγματα και της καταχρήσεως εξουσίας: Κατά πάγια νομολογία το ΣτΕ τους λόγους αυτούς δεν τους εξετάζει αυτεπάγγελτα, αλλά μετά πρόταση του αιτούντος.⁴⁶

41. ΑΠ 1531/83 Δ 1985, σελ. 35, Βverf G 29/4/80.

42. Δ. Κόρσος: Εισπηγήσεις Διοικ. Δικ. Δικαίου, σελ. 290: Γ. Ράμμος: Εισηγ. Ασπικού Δικ. σελ. 64, Π. Δαγτόγλου: Διοικ. Δικ. Δικ., σελ. 228.

43. Άρθρ. 106 Κ.Πολ.Δ.: «Το Δικαστήριο ενεργεί μόνο κατ' αίτησιν πινός των διαδίκων και αποφαίνεται επί τη βάσει των παρ' αυτών υποβαλλομένων αιτήσεων».

44. Άρθρ. 54 παρ. 2. Π.Δ. 341/78: «Το Δικαστήριο ενεργεί μόνον κατ' αίτησιν των διαδίκων».

45. Πρ. Δαγτόγλου: Διοικ. Δικ. Δικ., σελ. 228. Δ. Κόρσος: Εισηγ. Διοικ. Δικ. Δικ., σελ. 292.

46. Δ. Κόρσος: Εισηγ. Διοικ. Δικ. Δικ., σελ. 293.

Επίσης, το ανακριτικό σύστημα ισχύει και σε άλλες περιπτώσεις: ο Δικαστής δεν μπορεί να εξέλθει από τα όρια, που διαγράφει το αντικείμενο της δίκης δεν μπορεί να ακυρώσει πράξη, που δεν προσβλήθηκε. Βέβαια, η έκταση της ακυρώσεως δεν εξαρτάται από το αίτημα του προσφεύγοντος, αλλά από τους αυτεπάγγελτα εξεταζομένους λόγους ακυρώσεως, ή να χειροτερεύσει τη θέση του διαδίκου,⁴⁷ ή να αναστείλει την εκτέλεση της προσβαλλομένης πράξεως, αν δεν υποβληθεί σχετική αίτηση,⁴⁸ ούτε να επιδικάσει τόκους, αν ο αιτών δεν εξήτησε την εκδίκηση τόκων.⁴⁹

Το συστήματα διεξαγωγής της δίκης εμφανίζουν ιδιαίτερους δεσμούς με το δικαίωμα δικαστικής ακροάσεως. Αν και η κλήτευση των διαδίκων είναι καθολική και δεν παραμερίζεται από την ισχύ του ενός ή του άλλου συστήματος διεξαγωγής της δίκης, οι αρχές της συζητήσεως και της ανακρίσεως διατηρούν την σημασία τους σε ό,τι αφορά στην πραγμάτωση της δικαστικής ακροάσεως.

Στο σύστημα συζητήσεως δεν επιτρέπεται ο Δικαστής να υπερβεί με την απόφασή του τους πραγματικούς ισχυρισμούς και τα αιτήματα των διαδίκων. Και η αρχή της δικαστικής ακροάσεως εγγυάται, ότι ο Δικαστής δεν θα λάβει υπόψη του ισχυρισμούς άγνωστους, εφ' όσον απαγορεύεται να τους δικάσει ανήκουστους.

Η αρχή λοιπόν της συζητήσεως αποτελεί δικλείδα ασφαλείας και για την εγγύηση της δικαστικής ακροάσεως.

Επίσης, οι πραγματικοί ισχυρισμοί καθίστανται κοινοί για τους διαδίκους από τη στιγμή, που θα εισαχθούν στη δίκη. Η παράλειψη, λοιπόν, του Δικαστή να λάβει υπόψη του και να αξιολογήσει ουσιώδη πραγματικά περιστατικά προσβάλλει την αρχή της δικαστικής ακροάσεως.

Πάντως, παρά τις αλληλοκαλύψεις, του συστήματος συζητήσεως με την αρχή της δικαστικής ακροάσεως, η εμβέλεια της αρχής της δικαστικής ακροάσεως είναι ευρύτερη.

Διότι ο Δικαστής τότε μόνον ακούει τους διαδίκους, όταν αξιολογεί τους ουσιώδεις ισχυρισμούς και απαντά με την απόφασή του σ' αυτούς. Στο σύστημα ανακρίσεως, όπου ο Δικαστής μπορεί να αναπτύσσει επωφελώς την πρωτοβουλία του και συμπληροί τα χάσματα και τις ατέλειες της υπερασπίσεως των διαδίκων, με άλλα λόγια διευρύνονται τα όρια εξουσίας του Δικαστή σε βάρος της πρωτοβουλίας των διαδίκων, εύλογο είναι να μη υπάρχει κοινό πεδίο λειτουργίας των δύο αρχών. Το ανακριτικό σύστημα αποτελεί ασφαλιστική δικλείδα για τον διάδικο ή τον τρίτο, που δεν συμμετείχαν στη δίκη, διότι προσδιορίζει τις εξουσίες του μετέχοντες διαδίκου.

Πράγματι, το ανακριτικό σύστημα αναπληρώνει μερικώς την από άποψη πραγματικών περιστατικών απουσία του διαδίκου, αλλά δεν αποτρέπει τον αιφνιδιασμό του. Γι' αυτό το λόγο ακριβώς δεν αντισταθμίζει ούτε παραμερίζει τη σημασία της δικαστικής ακροάσεως.

47. ΣτΕ 233/42, 1306/56.

48. Αρθρ. 52 παρ. 2 Ν.Δ. 170.73 ή άρθρ. 52 Π.Δ. 18/89.

49. Αρθρ. 30 παρ. 2 Ν.Δ. 341/78.

Β. Υποχρέωση τηρήσεως γραπτής προδικασίας

Η αρχή της τηρήσεως προδικασίας, όπως έχει καθιερωθεί στη διοικητική⁵⁰ και πολιτική δίκη,⁵¹ επιβάλλει, όπως ουδεμία άσκηση παροχής δικαστικής προστασίας (αγωγή, προσφυγή, αίτηση ακυρώσεως κ.λ.) εισάγεται προς δικαστική κρίση στο ακροατήριο χωρίς να τηρηθεί προδικασία.⁵²

Η προδικασία συνίσταται στη συγκέντρωση όλων των χρήσιμων στοιχείων για την διερεύνηση της υποθέσεως (σύνταξη δικογράφου, κατάθεση στη Γραμματεία του Δικαστηρίου, υποβολή πρόσθετων λόγων, διεύρυνση ή επέκταση του αιτήματος της αγωγής, προσκόμιση εγγράφων στοιχείων, παρέμβαση παραίτησης από το δικόγραφο του ενδίκου βοηθήματος).

Μόνον έτσι ο διάδικος είναι αντικειμενικά σε θέση να λάβει γνώση των ισχυρισμών του αντιδίκου του και να προσαρμόσει ανάλογα τη δικονομική του συμπεριφορά.⁵³

Η υποχρέωση να τηρηθεί η προδικασία υπάρχει και στους δύο διαδίκους. Βέβαια για τον ενάγοντα, που προσδιορίζει το αντικείμενο της δίκης η ευθύνη είναι μεγαλύτερη.

Όπως διαπιστώνουμε, στην προδικασία διαγράφονται τα όρια του δικαστικού αγώνα, δηλ. τα πλαίσια μέσα στα οποία καλούνται οι διάδικοι να εκθέσουν τις απόψεις τους. Ο στενός και ουσιαστικός σύνδεσμος ανάμεσα στην υποχρέωση τηρήσεως προδικασίας και στην αρχή της δικαστικής ακροάσεως είναι αυταπόδεικτος. Η παραβίαση της προδικασίας σημαίνει αιφνιδιασμό και συνεπάγεται ταυτόχρονη προσβολή της αξιώσεως δικαστικής προστασίας του διαδίκου.

Γ. Αρχή της δημοσιότητας και δικαστική ακρόαση

Η δημοσιότητα των συνεδριάσεων των Δικαστηρίων⁵⁴ ισχύει πάντοτε, ανεξαιρέτα για τους διαδίκους.⁵⁵

Η δημοσιότητα βέβαια δεν καταλαμβάνει τις πράξεις προδικασίας και της εκτός του ακροατηρίου διαδικασίας, αναφέρεται μόνον στις πράξεις της κύριας διαδικασίας, οι οποίες χωρίς να είναι μυστικές⁵⁶ δεν είναι δημόσιες.

50. Η αρχή αυτή εφαρμόζεται εμφανέστατα στην ενώπιον του ΣτΕ διαδικασία, όπου ισχύει η γραπτή και προφορική προδικασία.

51. Στην πολιτική δίκη σε εξαιρετικές περιπτώσεις παραμερίζεται η αρχή της τηρήσεως προδικασίας. Έτσι, επί ασφαλιστικών μέτρων μπορεί το Δικαστήριο σε κατεπείγουσες περιπτώσεις ή επκειμένου αμέσου κινδύνου να προβεί στην εκδίκαση αιτήσεως λήψεως μέτρου χωρίς κλήση του καθ' ού απευθύνεται η αίτηση, άρθρ. 685, παρ. 4.

52. Άρθρ. 22 παρ. 1 Ν.Δ. 1790/73 ή άρθρ. 22 παρ. 1 Π.Δ. 18/89. Δ. Κόρσος: Εισπγ. Διοικ. Δικ. Δικ., σελ. 261. Π. Δαγτόγλου: Διοικ. Δικ. Δικ., σελ. 239. Επίσης, η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων προβλέπει σειρά τέτοιων διατυπώσεων, άρθρ. 19 παρ. 1 άρθρ. 17 παρ. 1, άρθρ. 45 παρ. 1.

53. Γ. Ράμμος: Εγχειρ. Πολ. Δικ. Ι περ., σελ. 336. Κ. Κεραμέας: Γενικό Μέρος, άρθ. 68, σελ. 186. Κ. Μπέης: Πολ. Δικ., άρθ. 111, σελ. 579. Εφ. Κερκ. 142/82 Δ. 1984, σελ. 28.

54. Άρθρ. 93 παρ. 2 Συντ. Στ. Μαιθίας: Η δημοσιότητα των συνεδριάσεων και η ιπλεόραση, ΕΛΛ/Δνη 1993, σελ. 278. Ν. Σταθάτος: Η δημοσίευση των συνεδριάσεων των δικαστηρίων, ΔΔ 1975, σελ. 169. Π. Δαγτόγλου: ΔΔΔ, σελ. 236, Κ. Κεραμέας: Γενικό μέρος, αριθ. 66, σελ. 177.

55. Άρθρ. 112 και 114 Κ. Πολ. Δ. «ο εκ του χώρου της συνεδριάσεως αποκλεισμός δεν επεκτείνεται ποτέ εις τους διαδίκους» Κ. Κεραμέας: Γενικό μέρος, άρθ. 66, σελ. 178. Ενώ στην ενώπιον του Δικαστηρίου Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων δίκη η δημοσιότητα ισχύει για όλες τις φάσεις της προφορικής διαδικασίας, το οποίον περιλαμβάνει και την αποδεικτική διαδικασία. Σε όλες τις πράξεις αυτές έχουν τη δυνατότητα να παρίστανται όχι μόνο οι διάδικοι, αλλά και κάθε τρίτος.

56. Η διάσκεψη για την απόφαση είναι σύμφωνα με το νόμο, άρθ. 49, παρ. 3, ΚΦΔ (όχι καιά συνταγματική επιταγή) μυστική.

Η αρχή της δημοσιότητας των συνεδριάσεων των Δικαστηρίων κατοχυρώνονται από το Σύνταγμα, τις διεθνείς συμβάσεις, για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου⁵⁷ και όλους τους δικονομικούς νόμους. Δημοσιότητα και δικαστική ακρόαση συγκλίνουν στο να εξασφαλίσουν τη συνεχή παρουσία των διαδίκων στη δίκη.

Κάθε φορά, που παραλείπεται η κλήτευση συμπροσβάλλεται και η επιταγή της δημοσιότητας και η δικαστική ακρόαση.⁵⁸ Επομένως η αρχή της δικαστικής ακροάσεως και πριν συνταγματικά κατοχυρωθεί εύρισκε θεμέλιο στην εγγύηση της δημοσιότητας.⁵⁹ Η αρχή όμως της δημοσιότητας συμπίπτει με μία μόνο έκφανση του δικαιώματος δικαστικής ακροάσεως και συγκεκριμένα, την επιταγή της κλητεύσεως των διαδίκων στη δίκη. Δημοσιότητα και κλήτευση εξασφαλίζουν μόνο την πρόσβαση στο δικαίωμα δικαστικής ακροάσεως, χωρίς να εξαντλούν το περιεχόμενο και την αποστολή του στη δίκη.

Δ. Προφορική ή γραπτή διεξαγωγή της δίκης και δικαίωμα δικαστικής ακροάσεως

Σύμφωνα με την αρχή της γραπτής διεξαγωγής της δίκης, που ισχύει στην προδικασία καμία πράξη κατά κανόνα δεν είναι ισχυρή, εάν δεν συνταχθεί εγγράφως. Αντίθετα, σύμφωνα με την αρχή της προφορικής διεξαγωγής της δίκης, που ισχύει στην κύρια διαδικασία, συνήθως για το κύρος των διαφόρων πράξεων απαιτείται και αρκεί ενδεχομένως η προφορική δήλωση και ανάπτυξη.⁶⁰

Στην διοικητική δίκη (όπως και στην πολιτική)⁶¹ ισχύει ένας συνδυασμός και των δύο αρχών.⁶² Συνήθως, η προδικασία είναι έγγραφη, αν και ο εισηγητής της υποθέσεως μπορεί και επικοινωνεί με τους διαδίκους.

Η κύρια προδικασία είναι σύμφωνα με τον νόμο προφορική. Δεν προβλέπεται η κατάθεση εγγράφων προτάσεων,⁶³ όπως προβλέπεται στην πολιτική δίκη.⁶⁴ Στα τακτικά Δικαστήρια, η προφορικότητα της διαδικασίας έχει ουσιαστικά κατάργηθεί. Η προφορική διαδικασία περιορίζεται συνήθως στην διαπίστωση της παραστάσεως των διαδίκων.

Στο περιεχόμενο της αξιώσεως δικαστικής ακροάσεως δεν χρεώνεται το είδος της διαδικασίας και ο τρόπος διεξαγωγής της δίκης. Ο νομοθέτης είναι ελεύθερος στην επιλογή γραπτής ή προφορικής διεξαγωγής της δίκης.⁶⁵

Η προφορική διεξαγωγή της δίκης, ευνοεί βέβαια την αμεσότητα Δικαστή και διαδίκων και κατ'επέκταση τη ζωντανή άσκηση του δικαιώματος δικαστικής ακροάσεως. Διότι συντελεί στην καλύτερη διευκρίνηση και κατανόηση των ζητημάτων με την υποβολή καταλλήλων ερωτήσεων και της προσκλήσεως διαφόρων εξηγήσεων από μέρους των διαδίκων και σχηματίζεται ίδια αντίληψη εκ μέρους των διαδίκων ως προς την αξιοπιστία των διαφόρων επιχειρημάτων τους.

57. Άρθρ. 6, παρ. 1, ΕΣΔΑ, άρθρ. 10 οικ. Διακ.

58. Ολ. ΣτΕ 932-33/79. Το Σ 1979, σελ. 493. Εφ Αθ 196/1972. Αρμ. 1972, σελ. 404.

59. Εφ. Αθ. 3121/77, Δ 1978, σελ. 81. Πολ. Πρωτ. Αθ. 1612/1981, ΝοΒ 1982, σελ. 288.

60. Γ. Ράμμος: Εισηγήσεις, σελ. 71.

61. Άρθρ. 115 Κ.Πολ.Δ.

62. Π. Δαγτόγλου: ΔΔΔ, σελ. 238.

63. Άρθρ. 10, παρ. 4, Ν. 345/1976 ΑΕΔ.

64. Άρθρ. 115, παρ. 3, και 4 Κ.Πολ.Δικ.

65. Maunz-Dürig: άρθρ. 103 αριθ. 97.

Το συμπέρασμα είναι, ότι το είδος της διεξαγωγής της δίκης ανήκει αποκλειστικά στον νομοθέτη. Η συνταγματική επιταγή του άρθρου 20 δεν μπορεί να αποτρέψει νομοθετικές επεμβάσεις, που στοχεύουν στην καλύτερη απονομή της δικαιοσύνης. Οι δικονομικοί, πάντως, θεσμοί πρέπει να προσαρμόζονται στα κοινωνικά δεδομένα.

Ε. Υποχρεωτική παράσταση με Δικηγόρο και δικαίωμα δικαστικής ακροάσεως

Η διεξαγωγή της δίκης απαιτεί νομικές γνώσεις για την ορθή απονομή της δικαιοσύνης. Η απονομή της δικαιοσύνης λόγω της εξελίξεως και εφαρμογής του δικαίου σε αληθινή επιστήμη και της συχνά πολύμορφης εμπλοκής και συγκρούσεως των ανθρώπινων σχέσεων και λόγω της υπάρξεως ειδικών διαδικαστικών κανόνων, με τους οποίους διεξάγεται ή δίκη, πρέπει να είναι έργο μόνο προσώπων, που έχουν επιστημονική και επαγγελματική ειδίκευση στο δίκαιο, όπως είναι οι Δικηγόροι.

Για τον λόγο αυτό κανείς δεν μπορεί να «δικολογεί» ή «παρίσταται» αυτοπροσώπως στο Δικαστήριο παρά μόνο με Δικηγόρο⁶⁶. Ο διορισμός του πληρεξουσίου Δικηγόρου γίνεται με δήλωση στο ακροατήριο ή με συμβολαιογραφική πράξη.

Το δικαστήριο εξετάζει αυτεπάγγελτα την ύπαρξη της πληρεξουσιότητας.⁶⁷ Επί μη νομομοποιήσεως του πληρεξουσίου⁶⁸ «το ένδικο μέσο απορρίπτεται ως απαράδεκτο».

Η ερημοδικία των διαδίκων δεν εμποδίζει την πρόοδο της διοικητικής δίκης και την έκδοση αποφάσεως.

Η υποχρέωση παραστάσεως με Δικηγόρο εν όψει της συνταγματικής επιταγής του άρθρου 20, επιδέχεται διπλή προσέγγιση: Α. Περιορίζεται η ανεμπόδιστη πρόσβαση στα Δικαστήρια όταν υποχρεώνεται να παρίσταται με Δικηγόρο, που έχει ως επακόλουθο και οικονομικό βάρος.⁶⁹ Β. Εγγυάται η παράσταση με Δικηγόρο την αποτελεσματικότητα και άσκηση των δικονομικών δυνατοτήτων του διαδίκου και του δικαιώματός του για δικαστική ακρόαση; Η απάντηση του πρώτου προέρχεται από την κατάφαση ή άρνηση του διαδίκου.

Η παρουσία δικαστικού πληρεξουσίου θεωρείται εχέγγυο για την πραγμάτωση και του δικαιώματος δικαστικής ακροάσεως.⁷⁰ Διότι η παρουσία του Δικηγόρου βοηθά στην διασάφηση των νομικών και πραγματικών ζητημάτων της διαφοράς και έτσι εξασφαλίζεται και η ισότητα των διαδίκων.⁷¹ Η παράσταση με Δικηγόρο προάγει τη δικονομική

66. Άρθρ. 26, παρ. 1, Ν.Δ. 170/73, ή άρθρ. 26 παρ. 1 Π.Δ. 18/98. Στην υπαλληλική προσφυγή ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας ο προσφεύγων υπάλληλος μπορεί να παρίσταται και χωρίς Δικηγόρο. Στο Διοικητικό Πρωτοδικείο επιτρέπεται η αυτοπρόσωπη παράσταση του ιδιώτη διαδίκου, εκτός όταν δικάζονται οι υποθέσεις του άρθρ. 7 Ν. 702/79 με εξαίρεση τις υποθέσεις κοινωνικής ασφάλισης. Επιτρέπεται κατά τον Κ.Πολ.Δ. στον διάδικο να παρίσταται χωρίς πληρεξούσιο Δικηγόρο στο Ειρηνοδικείο επί ασφαλιστικών μέτρων λόγω του επείγοντος λήψεως μέτρου.

67. Άρθρ. 43 ΚΦΔ.

68. Άρθρ. 27 παρ. 2 Ν.Δ. 170/73 ή άρθρ. 27 παρ. 2 Π.Δ. 18/89, άρθρ. 42 ΚΦΔ.

69. Τους ενδοιασμούς για τη συνταγματικότητα της διατάξεως η οποία καθιερώνει την προέισπραξη της δικηγορικής αμοιβής (άρθρ. 96 παρ. 2 Ν.Δ. 3026/54 ΣτΕ Ολ. 3621-3624/1981 ΕΛΛΔ 1982, σελ. 129. Ι. Ψωμά Δ., 1982, σελ. 566-569).

70. Συμβ. ΑΠ 185/86 Δ 1986, σελ. 177. ΑΠ 287/1987 Αρχ. Ν. 1987, σελ. 365, όπου διευκρινίζει με αναφορά και το άρθρο 6 της Συμβάσεως της Ρώμης, ότι η δυνατότητα αυτοπρόσωπης εμφάνισης καταχρώνεται μόνο για την ποινική διαδικασία.

71. Κ. Κεραμέας: ΑΔΔ Ι, αριθ. 25, σελ. 116.

θέση του διαδίκου, και ο περιορισμός της δεν αποτελεί λόγο για οικονομικότερη πρόσβαση στη δικαιοσύνη.

Η δυνατότητα αυτοπρόσωπης εμφάνισης του διαδίκου δεν αποτελεί απόρροια του δικαιώματος δικαστικής ακροάσεως. Η αυτοπρόσωπη εμφάνισή του είναι προσήκουσα, όταν αυτός εκπροσωπείται από δικαστικό πληρεξούσιο. Ο διάδικος έχει το δικαίωμα ως εντολέας να αντιτίθεται στις διαδικαστικές πράξεις, που επιχειρεί ο εντολοδόχος του Δικηγόρος. Η αξίωσή του για δικαστική ακρόαση ασκείται μέσω του δικαστικού του πληρεξουσίου.

Ο διάδικος, βέβαια, δεσμεύεται από τις πράξεις του νομικού του συμπαραστάτη. Ο διάδικος δεν μπορεί να ισχυρισθεί, ότι ο Δικηγόρος του διεξήγαγε πλημμελώς τη δίκη.⁷² Με άλλα λόγια δεν αποδεσμεύεται από τις ενέργειες του πληρεξουσίου του. Κι' αυτό σημαίνει, ειδικά για το δικαίωμα δικαστικής ακροάσεως, ότι τυχόν παράλειψη του δικαστικού πληρεξουσίου να κάνει χρήση των δικονομικών εξουσιών, επιφέρει τις ίδιες συνέπειες, που θα συνεπάγονταν και η ίδια συμπεριφορά του διαδίκου.

Βέβαια, είναι αυτονόητο, ότι η διεξαγωγή της δίκης δεσμεύει τον διάδικο μόνο, όταν ο δικαστικός πληρεξούσιος τον εκπροσωπεί έγκυρα.

Η έννομη σχέση της δίκης συνδέει δικαστικά τους διαδίκους μεταξύ τους. Εξ άλλου ο δικαστικός πληρεξούσιος ασκεί στη δίκη την αξίωση δικαστικής ακροάσεως και προστασίας του εντολέα του. Η απουσία άμεσου συμφέροντος για την έκβαση της δίκης σημαίνει και ανυπαρξία του νόμμου λόγου για την αναγνώριση ίδιας αξιώσεως δικαστικής ακροάσεως στο δικαστικό πληρεξούσιο.

ΣΤ. Δικαστική ακρόαση και λοιπές δικονομικές αρχές

Από την σκοπιά των διαδίκων το αξίωμα «audiatur et altera pars» εξασφαλίζει στο διάδικο τη δυνατότητα να λάβει γνώση εγκαίρως των ισχυρισμών του αντιδίκου του, ώστε να μπορεί να διατυπώσει τις τυχόν αντιρρήσεις ως προς την γνησιότητα ή την αποδεικτική τους ισχύ. Ο διάδικος, λοιπόν, πρέπει να συμμορφώνεται με τις δικονομικές υποχρεώσεις, που θεσπίζει το θετό δίκαιο και οδηγούν στην έκδοση ορθής απόφασης.

Το κύριο μέρος της δίκης αποτελεί η λεγόμενη επ' ακροατηρίω συζήτηση, που οδηγεί στην έκδοση της οριστικής αποφάσεως. Αυτό όμως προϋποθέτει προπαρασκευή. Στην προπαρασκευή αυτή ανήκει η συγκέντρωση όλων των απαραίτητων στοιχείων «συμπλήρωση φακέλλου»⁷³ της υποθέσεως μαζί με τη διάγνωση των ζητημάτων, που αναφύονται και τη διατύπωση γνώμης από τον εισηγητή.⁷⁴

Η αναγνώριση δικονομικών υποχρεώσεων δεν είναι ασυμβίβαστη με το δικαίωμα δικαστικής ακροάσεως. Η αξίωση αυτή αποσκοπεί στην εξασφάλιση της συμμετοχής του διαδίκου στη δίκη, με την προϋπόθεση, ότι αυτή στοχεύει στην εύρεση της αλήθειας.

72. Κ. Κεραμέας: Γνωμ., Αρμ. 1987, σελ. 19, 94: 'Ο,π πάντως αποτελεί ανώτερη βία για το Δικηγόρο συνεπάγεται ανυπέβλητο εμπόδιο για τον διάδικο. ΑΠ 381/80, ΝοΒ 1980, σελ. 1572.

73. Στο φάκελο της υποθέσεως συγκεντρώνονται όλα τα αποδεικτικά στοιχεία, είτε προέρχονται από τη διοίκηση, είτε από τους ιδιώτες.

74. Άρθρ. 20 Π.Δ. 18/89, άρθρ. 33, Π.Δ. 341/78.

Η νομότυπη και εμπρόθεσμη υποβολή των αποδεικτικών στοιχείων (πληροφορίες, εξηγήσεις από τους διαδίκους) δεν περιορίζει τις δικονομικές εξουσίες των διαδίκων και δεν αντίκειται στην συνταγματική επιταγή της δικαστικής ακροάσεως του άρθρ. 20 παρ. 1 Σ., επειδή η επιδίωξη αυτή, δεν δίδει αφηρημένα το προβάδισμα στην ταχεία διεξαγωγή της δίκης, αλλά αξιολογεί την συμπεριφορά των διαδίκων.

Η συμφωνία της αρχής συγκεντρώσεως και της υποχρεώσεως προς προαπόδειξη με τη συνταγματική επιταγή του άρθρου 20 παρ. 1 β. του Σ. τεκμηριώθηκε μέσα από την επίγνωση, ότι η έννομη τάξη εύλογα δεν ανέχεται την παρελκυστική διεξαγωγή της δίκης, όταν αυτή προέρχεται από την επιλήψιμη συμπεριφορά του διαδίκου.

Οι δικονομικές υποχρεώσεις δεν εισάγουν στο δικονομικό μας σύστημα πλέγμα διατάξεων αντίθετων με την επιταγή της δικαστικής ακροάσεως, αφού οι διάδικοι μετέχουν στη δίκη με ισότιμη αξίωση δικαστικής προστασίας και ακροάσεως.⁷⁵

Z. Ένδικα μέσα και δικαίωμα δικαστικής ακροάσεως

Το ερώτημα είναι αν η αξίωση δικαστικής προστασίας και ακροάσεως, όπως καταγράφονται στο άρθρο 20 παρ. 1 εγγυώνται τους περισσότερους βαθμούς δικαιοδοσίας. Το ερώτημα, βέβαια, μπορεί και να τεθεί ως εξής: αν οι περισσότεροι βαθμοί δικαιοδοσίας εγγυώνται την προστασία των ως άνω δικονομικών δικαιωμάτων με τον έλεγχο της διαφοράς σε περισσότερους βαθμούς δικαιοδοσίας.

Βέβαια, η ύπαρξη ενός μόνου βαθμού δικαιοδοσίας δεν εγκυμονεί, κατ' αρχήν, κινδύνους για την αξίωση δικαστικής ακροάσεως.

Ο πυρήνας της δικαστικής ακροάσεως, δηλ. το δικαίωμα του διαδίκου να καλείται σε κάθε διαδικαστική πράξη, εξασφαλίζεται, αφού, όποια δήποτε παρατυπία, οδηγεί σε ακυρότητα της διαδικαστικής πράξεως, π.χ. παρατυπίες ως προς την κλήτευση παραμερίζονται με την άσκηση τριτανακοπής.

Αυτή καθ' εαυτή η προσβολή του δικαιώματος δικαστικής ακροάσεως μπορεί να υπάρχει όχι μόνο στη δικαστική απόφαση, αλλά και σε μεμονωμένη ενδιάμεση διαδικαστική πράξη του διάδικου ή του Δικαστηρίου.⁷⁶ Οι προσβολές του δικαιώματος δικαστικής αποφάσεως ξεκινούν από την παράλειψη γνωστοποίησης της δίκης και καταλήγουν στην παράλειψη να αιτιολογήσει τη δικαιοδοτική του κρίση.

Η κρατούσα όμως άποψη αρνείται τη συνταγματική κατοχύρωση των δύο ή περισσότερων βαθμών δικαιοδοσίας με το επιχείρημα, ότι ο τρόπος απονομής της δικαιοσύνης αφήνεται στη ρυθμιστική εξουσία του νομοθέτη⁷⁷ και ο δικαστικός αγώνας πρέπει να βρίσκει ένα τέλος. Η εμβέλεια όμως αυτή της κρατούσης άποψης δεν επεκτείνεται για το πως η έννομη τάξη προστατεύει σε επίπεδο δικαιοδοτικού ελέγχου τα δικαιώματα του άρθρου 20 παρ. 1 του Σ. Το θέμα όμως αυτό εξέρχεται των ορίων αυτής της εργασίας.

75. ΟΛ. ΑΠ 1548/79, Δ, 1980, σελ. 96.

76. Άρθρ. 91 και 162 παρ. 2 ΚΦΔ. άρθρ. 65 Π.Δ. 341/78.

77. Κ. Φαφούτης: ΝοΒ 1984, σελ. 538. Ν. Κλαμαρής: Το δικαίωμα δικαστικής προστασίας, σελ.

99. Στο γερμανικό δίκαιο υποστηρίζεται, ότι το δικαίωμα ασκήσεως ενδίκου μέσου δεν κατοχυρώνεται συνταγματικά: Stein - Jonas, Kommentar - zur zivilprozessordnung, 20ή έκδ. Στη Γερμανία, όμως τα δικαιώματα δικαστικής προστασίας και ακροάσεως χείρουν πλήρους προστασίας, αφού ισχύει η Συνταγματική προσφυγή (άρθρ. 90GG).